

giákra van szükség. Az Association of Research Libraries (ARL) és az Association of American Universities által szponzorált, 1997-ben tartott megbeszélésen öt fő irány bontakozott ki.

1. Különbséget kell tenni a publikációk minősége és mennyisége között az egyetemi személyzet megítélése során. Ezzel csökkenthető az a nyomás, amely túl nagy és kevésbé használgyjűjtemények kialakulását eredményezi.
2. A tudományos könyvtáraknak meghatározó szerepet kell játszaniuk a piacon, s kollektív vásárlókként kell fellépniük helyi, regionális és országos szinten egyaránt.
3. Az egyetemeknek – a tudományos munkatársak és oktatók segítségével – a tudományos eredmények szellemi tulajdonjogának legalább egy részét vissza kell nyerniük, hiszen kebelükben, az ő aktív támogatásukkal jöttek létre.
4. Ki kell használni a web lehetőségeit az új kutatási eredmények elektronikus publikálás révén való terjesztésére.
5. Újra kell szabályozni a tudományos eredmények megítélésének (peer review) eljárását: ki kell venni a kereskedelmi kiadók kezéből, és a tudományos társaságokra kell bízni.

A könyvtáraknak a fenti stratégiák fényében át kell térniük az átfogó gyűjteményépítésről az értékalapú beszerzésre. Egy-egy tétel megvásárlásakor mérlegelni kell, hogy az árához képest mekkora haszonnal jár. A kereskedelmi kiadók kiadványai kisebb hasznot hajtanak árukhoz képest, mint az egyesületi kiadványok. A tudományos és műszaki folyóiratok esetében is az érték kell a központba helyezni az előfizetési döntések meghozatalakor, s a kisebb értékű irodalmat olcsóbb módszerekkel, konkrét kérésre kell csak beszerezni.

Az ARL elő kívánja mozdítani a versenyt a tudományok kommunikációban és kiadásban. Támogatni óhajtja azokat az új kiadókat, amelyek gazdaságos alternatívát kínálnak a drága kiadványokkal szemben. A fő cél egy versenykére-nyebb piac a folyóiratok beszerzésének és hasz-

nálátának csökkentése érdekében, az elektronikus források tisztességes használatának biztosítása a szerzői jogokra való tekintettel, s a technológia segítségével javítani a tudományos kommunikációt, továbbá csökkenteni az előállítás és terjesztés költségeit. Egy másik cél új, egyetemekre alapozott tudományos információs közösségek létrejöttének ösztönzése és meggyorsítása a kommunikációs folyamat elégtelenségeinek és egyenlőtlenségeinek a kiküszöbölése végett, és az STM-piacnak a tudomány, a felsőoktatás és általában a társadalom javát szem előtt tartó átformálására.

Egy javaslat szerint létre kellene hozni a *National Electronic Article Repository*t, egy közcélokat szolgáló, központi szervert, amely az egyetemi oktatók és kutatók szellemi tulajdonjogait is kezelné. Az egyetemi emberek kézírataival együtt a szerzői jogok teljességét is megszerzik a kiadók; ezek egy részét vissza kellene tartani, hogy a kézirat a publikálás után egy bizonyos idő (mondjuk 90 nap) elteltével bekerülhessen egy nyilvánosan hozzáférhető adatbázisba is. Ez oda vezethetne, hogy a kiadók korlátozná a folyóiratcikkek teljes körű ellenőrzésében és hasznosításában, s ennek megfelelően csökkennének az előfizetési árak is.

A digitális technológiák lehetővé teszik a kéziratok megítélési folyamatának elválasztását a kiadás és a terjesztés folyamatától. A „peer review” kiragadása a kiadók kezéből az előfizetők szemszögéből előnyösen befolyásolná az ármezőállapítást. Ha a tudományos társaságok vállalkoznának térítés fejében a „peer review”-ra, akkor a publikálás és terjesztés dolga másokra maradhatna, pl. tudomány- vagy egyetemorientált szerverekre.

/WEBSTER, Duane: Emerging responses to the science journal crisis. = IFLA Journal, 26. köt. 2. sz. 2000. p. 97-102./

(Papp István)

Kelet–Nyugat: az európai információipar fejlesztési platformja

Az előttünk álló 21. század folytatni fogja, amit a 20., főként annak legutóbbi néhány évtizede elkezdett. Így napjainkban már több mint 100 millióian veszik igénybe az online szolgáltatásokat, közülük 62 millióian az USA-ban. Ugyanitt az internet használóinak száma 100 naponként megkétszereződik. 2002-re az „elektronikus bizniszbe” évente 300 milliárd USA-dollárt fektetnek majd be.

Míg 38 évnek kellett az USA-ban eltelnie addig, hogy 50 millió rádiótulajdonos legyen, addig csak 13-nak, hogy 59 millió tv-tulajdonos, és mindössze 4-nek, hogy 60 milliónyian használják az online szolgáltatásokat.

Európában mérsékeltőbb ütemű a fejlődés: jelenleg 17,5 millió az online szolgáltatások igénybevevőinek a száma (az arányszámot illetően

60%-kal Finnország vezet), amely 2001-re várhatóan 55 millióra nő. 2002-ben az elektronikus szektorra szánt ráfordítások el fogják érni a 11 milliárd USA-dollárt. Mindent összevetve, Európa nincs – nem is lehet – megelégedve a maga részesedéseivel az elektronikai piacon. Szellemi potenciálja igencsak többre volna képes. Éppen ezért a legközelebbi években létre kellene hoznia az adatbázisok sokszintű integrált rendszerét, s egyszerűvé kellene tenni a rendszerben történő navigálást, aminek előfeltétele a legkülönbébb keresőrendszerek műszaki, technológiai, nyelvészeti stb. gátjainak lebontása és az információs zaj szintjének minimumra csökkentése.

Meglehet, hogy az iménti problémák megoldásában a FID világrészeket reprezentáló bizottságai közül az európai (FID/ROE) vállal majd oroszlan részt. Legalábbis erre lehet következtetni a testület hosszabb távú terveinek témáiból. Jelenleg a bizottsági keretek között a következők látszanak megvalósíthatónak:

- a FID/ROE információs hálózatának tető alá hozása (Európa-ismeretek fóruma, információ-integrálás);
- új információs technológiák kifejlesztése (Európai Soknyelvű Intellektuális Keresőrendszer = EMIRS);
- ERTRANS és RETRANS néven frazeológiai fordítórendszer létesítése;

- az UNESCO Infoterm programjának, azaz a nemzetközi információs központok alapításának támogatása.

Ezeket az átfogó programokat annál is inkább sürögösen meg kellene valósítani, mert az európai országok egyelőre főként a saját nemzeti (nemzeti nyelvű) adatbázisainak kialakításával foglalkoznak, s emiatt kevésbé hatékony és intenzív az információhasználat. A probléma áthidalására országonként olyan „infoparkokat” kellene létesíteni, amelyek navigációs segítséget nyújtanának a nagy – mondhatni így is – „összevisszaságban”.

A VINITI a vázolt célok elérését egy perspektivikus, soknyelvű adatbázis-keresőrendszer kialakításával, gépi fordítórendszer megvalósításával és nemzeti internet-vademecum kiadásával kívánja segíteni.

A 21. században az európai információipar fejlesztési platformjának csúcsteljesítménye az lesz, hogy megvalósítja a Tudás fóruma európai szektorának a megfelelő technológiákkal való ellátását.

/ARSKIJ, Ű. M.: VOSTOK-ZAPAD. Platforma razvitiá informacionnoj industrii v Evrope. Doroga v informacionnoe obšestvo 21-go veka. = Naučno-tehničeskaá informaciá, 1. ser. 3. sz. 1999. p. 26–27./

(Futala Tibor)

A véleménynyilvánítás szabadsága és a nyilvános hozzáférés a hálózatokhoz

Az Európa Tanács tervezett chartája

Bevezetés

Nehéz eltúlozni annak a vitának a jelentőségét, amely jelenleg az interneten való véleménynyilvánítás szabadságáról folyik. Az egyre növekvő otthoni használat mellett nagy szerepet játszanak a köz- vagy magánpénzekből fenntartott, a közönség számára nyilvános hozzáférést nyújtó pontok. Ezek a törvény szabta keretek között teljes hozzáférést biztosítanak, mindig tudatában annak, hogy a tartalomért a szerző, a kiadó vagy más információsztolgáltató a felelős, nem pedig az, aki a hozzáférés lehetőségét megteremti.

Általános aggodalom nyilvánul meg az interneten található, ártalmasnak tekintett információkkal (pornográfia, erőszak, kábítószer, robbanóanyagok) szemben. S mivel az internet nem ismer határokat, problémák merülnek fel az olyan anyagok kapcsán is, amelyek az egyik országban ugyan nem, a másokban azonban illegálisnak

minősülnek. Voltaképpen ez utóbbi jelenti az igazi nehézséget, hiszen az első csoportba sorolt információk más médiumokon is hozzáférhetők. Az illegális és ártalmas tartalomra hivatkozással egyesek jogi és politikai intézkedéseket sürgettek, ami ugyanakkor az információk szakemberek elvi alapon álló tiltakozását váltotta ki.

A kérdéssel való foglalkozást az Európa Tanács sem kerülhette meg. Mind a 40 tagország aláírta (s 36 már ratifikálta is) az emberi jogokról szóló európai megállapodást, melynek 10. paragrafusa foglalkozik a véleménynyilvánítás szabadságával. Az Európa Tanács illetékes szervén keresztül lehetőségei szerint támogatja az internethez nyilvános hozzáférést biztosító pontok tevékenységét.

Az Európa Tanács Thessalonikiban 1997. december 11–12-én tartott, 5. Miniszteri Konferenciája a Tömegkommunikációs Politikáról fontos do-